

SAğLIK TURİZMİNİN TARİHÇESİ

Sağlık Turizminin Tarihi gelişimi

Tarih Öncesi Dönem

İnsanlar yaradılışları gereği ön sezilerine dayalı işleri yapmaktadır. Örneğin, parmak basarak veya biraz yukarıdan bağlayarak kanamayı durdurma, burun kanamasında burnu sıkma, ateşli çocuk ya da erişkini soğuk suya sokma gibi birer tedavi metodu olarak görülebilecek uygulamaları önceleri içgüdüleriyle yapmışlardır. Daha sonraları “deneme-yanılma” yoluyla öğrenmeye başlayan insanlar pek çok bitkinin yararlı ve zararlı tıbbi etkisini keşfetmişlerdir.

Hekimlik dünyanın en eski mesleklerindedir. Hekimlik yapan bu ilk insandan itibaren bilgi ve tecrübeler birikmiş ve usta-çırak ilişkisi ile asırlarca gelişerek aktarılmıştır. Tarih öncesi çağlarda ruhların hastalık sebebi olduğu inancı nedeniyle tedavi ile uğraşanların ruhlar dünyasıyla ilişkiye girebilecek, doğanın gizli güçlerine hükmedebilecek güçte olmasını gerekli görüldüğünden bu dönemlerde hekimler aynı zamanda kabilelerin büyücüsü idiler. Büyücü hekime ait veriler değişik coğrafyalarda bulunan mağara resimlerinden ve ilkel yaşam biçimini sürdüren Afrikalı, Avustralyalı ve Güney Amerikalı gibi yerliler hakkında son yüzyıllarda yapılmış olan alan çalışmalardan öğrenilmektedir. En eski cerrahi uygulamalardan olan sünnet ise yine aynı çalışmalarla on beş bin yıl öncesine tarihlenebilmektedir.

Bu dönemler komşu kabilelerden insanların tedavi amacıyla diğer kabileleri ziyaretleri ve oradaki büyücü hekimden medet umdukları bir dönemdir. Yine sünnet konusunda başarılı olduğuna inanılan kabilelerin hekimlerine yönelim olmuş olması mutlaklıdır. İletişim imkanları gelişmediği için ancak çok yakın kabileler arasından hasta gidış-geliş olanağı olduğundan sağlık hizmeti alma amaçlı bu ziyaretler sağlık turizminin en ilkel örnekleri olarak gösterilebilir.

Antik Çağlar ve İlk Çağlar

Antik uygarlıklar hakkında yapılan çalışmalar sağlık hizmetleri ve din hakkında birkaç bin yıl öncesine kadar giden sıkı bir bağ göstermektedir. Yapılan arkeolojik kanıtların bulguları ışığında birçok eski medeniyetin, kaplıcaların ve kutsal banyolarının şifa verici etkilerinden faydalandığı görülmektedir.

Arkeolojik değerlendirmelerde, Sümerlerin (M.Ö. 4000) sıcak kaynakların etrafında bilinen en eski sağlık tesislerini inşa ettikleri bulunmuştur. Tunç devrinde (M.Ö. 2000) ise günümüzde İsviçre'de St. Moritz olarak bilinen şehir civarında insanların zengin mineral kaynaklarında banyo yaptıklarına ve mineralli suları içtiklerine dair bulgular vardır.

Yazının icadıyla ilerleyen eski medeniyetlerde (Sümer, Akkad, Babil , Mısır, Çin, Hitit, Hint, Yunan, Roma gibi) tıba dair gelişmeler kaydedildi.

M. Ö. VII. yüzyılda Asur kralı Asurbanipal, krallığının her yerinden toplattığı eski ve yeni çivi yazısıyla işlenmiş tabletler ve kopya ettirdikleriyle büyük bir kütüphane kurmuştu. Araştırmacılar, bunların önemli bir kısmının tıp ile ilgili olduğunu ve o dönemde hekimlik yapmak isteyen insanların kütüphane şehrine akın ederek bir tür sağlık bilimi turizmi gerçekleştirdiklerini belirtmektedirler.

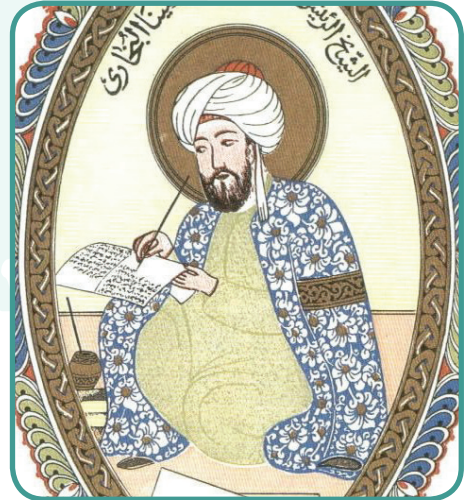
Eski Mısırlılar papirüs bitkisinden elde edilen ve rulo şeklinde kullandıkları kâğıtlara tüm diğer konularda olduğu gibi tıbbi tecrübelerini ve bilgilerini de kaydetmişlerdir. Bunlardan; ilaç reçetelerinin ve sağlık öğütlerinin verildiği Edwin Smith, cerrahi tedavi ve işlemlerin anlatıldığı Ebers, ve kırık-çıkık tedavilerinin ele alındığı Hearts papirüsleri taşıdıkları tıbbi bilgiler açısından en önemlileridir. Mısır uygarlığı Yunan medeniyeti gelişimini hemen hemen Sümerler kadar etkilemiştir. Bu belgeler gösteriyorki Nil kıyısında ve deltasında kurulmuş Eski Mısır medeniyetlerinde insanlar tıbbi bilgiyi yoğunlaştığı merkezlere doğru hastalıklarından kurtulmak için yolculuk etmekteydiler.

Eski Çin medeniyetinde tıp ile ilgili en eski yazılı kaynaklar üç Çin imparatoruna atfedilmektedir. Yazdıkları tıp bilgileri nedeniyle hekim oldukları kabul edilen imparatorlardan Fu-Xi (Fu-Hsi; Pao-Xi, Pao-Hsi) (M.Ö. 3000 civarı) yin-yang görüşünü ortaya koymuş; Shennong (Chen-Nungh) (M.Ö.2800 civarı) yazdığı Pen-tsaou adlı eserinde tıp bitkilerini tanıtmış ve yüzlerce ilaç tarifi vermiş ayrıca nabız saymanın önemi üzerinde durmuştur. Çin tıbbının ilkelerini belirleyen ve yaklaşık 4000 yıllık tarihi geçmiş olduğu inanan tıbbın kanunu anlamına gelen Nei Ching bugün için bile araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Bu kitapta hastalıklara tanı koyma metotları ve akupunktur ile tedavi anlatılmaktadır.

Hint tıbbına ait en eski yazılı kaynaklar “yaşam bilgisi” anlamına gelen Veda'lardır. M.Ö. 800 yıllarına kadar etkili olan dört kutsal metin (Rig-veda, Sama-veda, Ayur-veda ve Atharva-veda) din ve tıp bilgilerini içerir. Bu kitaplarda hastalıklar, ilaç reçeteleri ve cerrahi girişimler anlatılmaktadır.

M.Ö. 900 yıllarından itibaren Yunan uygarlığı Sümer ve Mısır bilgi birikiminin üzerinde gelişmiştir. Büyük İskender'in egemenliği altına aldığı Doğu dünyası Yunan uygarlığı ile tanışmış ve bu sayede Yunan medeniyeti için önemli bir gelişim aşaması tekrar başlamıştır. M.Ö. 331'de Büyük İskender tarafından kurulan İskenderiye şehri tıp düşünce ve uygulamasının en önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Bir dünya imparatorluğu olan Roma döneminde Soranus, Celsus, Dioskorides ve Galen gibi hekimler

önemli tıp eserleri vermiş olmakla birlikte, Romalıların tıbbı yeni bilgi ve kuramlar getirmedeği görüşü hakimdir. Ancak yinede özellikle varlıklı Roma vatandaşları ünlü hekimlerin yaşadığı yerlere doğru hastalıklarına çare bulmak amacıyla yolculuklar etmiş ve sağlık turizminin tarihsel sürecinde yer almışlardır.

İnsanların sıklıkla mabetlerde/tapınaklarda ya da saraylarda, evlerde ve pazarda bakılıp tedavi edilmeleri dışında amacı sadece hasta tedavisi olan ilk sağlık müessesesinin ne zaman kurulduğu konusu net değildir. Ancak arkeoloğlara göre Mısır'da M.Ö. 2000'li yıllarda doğum evleri olduğu kaydedilmektedir. Eski Hint uygarlığında M.Ö. 226 yılında on yedi hastane olduğu; buralarda hastaların temiz tutulduğu; ilaç, taze meyve-sebze ve bakım verildiği; masaj yapıldığı anlatılmaktadır. Özellikle Hint toplumunda zenginlik kriteri olmadan insanların bu hastanelere doğru yolculuk ettikleri belirtilmektedir.

Eski Yunan uygarlığında kendi çok tanrılı dinlerine göre Asklepios adına yapılan ve Asklepiyon adı verilen tapınaklardan bir kısmında hasta tedavi edildiği arkeolojik kazılardan anlaşılmaktadır. Bunlardan Mora yarımadası (Epidauros), Datça (Knidos), İstanköy (Khos) ve Bergama (Pergamon)'dakiler en ünlüleri olarak kayıt edilmiştir. Asklepiyon'larda Asklepiad adı verilen rahip-hekimler hamamlar, tiyatro, kütüphaneler aracılığıyla ve geliştirdikleri bazı ilaçlar ile tedavi vermekteydiler.

Eski Yunanlar kapsamlı olarak sağlık turizmi ağının temellerini atan ilk medeniyet olarak kabul edilmektedir. İlk örnekleri Anadolu'da İzmir civarında inşa edilmiş olan Asklepios Tapınakları dünyanın ilk sağlık merkezleri olarak değerlendirilmektedir. Bütün dünya dan insanlar hastalıklarına çare bulabilmek için bu tapınaklara gidiyorlardı. M.Ö. 300 yıllarında Yunan bölgesinde tedavi için başka tapınaklar da yapılmıştır. Bunların içinde Epidaurus olarak bilinen en ünlü olanıydı ve spor salonu, yılan çiftliği, düşler tapınağı ve termal banyolar gibi hizmetler sunuyordu. Ayrıca tıbbın babası olarak bilinen ve tıp yeminine ismi verilen Hipokrat da yine Anadolu'da, İzmir civarında yaşamış ve kendi döneminde yaşadığı bölgeye doğru hasta hareketliliğinin oluşmasına gerekçe olmuştur.

Benzer dönemlerde Hindistan'da da yoga ve ayurvedik tıbbın yaygınlaşmasıyla 5000 yıl öncesinde o günlerin gerçek tıbbi uygulamaları bugünler için alternatif tedavi yöntemleri olarak kabul edilen işlemlerin faydalarını görmek isteyenler Hindistan'a tedavi amaçlı gitmişlerdir.

Romalılar ise, yıllarca süren fetih dalgasında çok ihtiyaç duydukları ordunun gereksinimini öncelmişler ve ordu hekimliğine önem vermişlerdir. Romalıların tıba en önemli katkısı sağlık kurumlarıydı. Roma ordusunun yaralı ve hasta askerleri için yol kavşaklarındaki ordu menzillerinde geniş avlulu büyük hastaneler açılmıştır. Bu hastanelere değişik bölgelerdeki askeri birliklerden yaralı ve hasta askerler gönderilerek o dönemin sağlık turizmi hareketliliğini gerçekleştirmişlerdir.

Zamanla askeri hastanelerde civar halk da tedavi edilmeye başlanmış ve bu sayede sağlık turizmi hareketliliği askerlerden halka doğru değişim göstermiştir.

Roma döneminde ise, ılıca adı verilen sıcak su banyoları ve kaynakları aktif sağlık amaçlı kullanıma girmiş ve öncelikle soylular için, savaş zamanlarında ise yaralı askerler için ayrıcalıklı merkezler haline getirilmiştir. Bu ılıca merkezleri hem içmeceler hem de sıcak su banyoları ile yalnızca sağlık tesisi olmakla kalmayıp, zenginler ve üst tabaka için ticari ve sosyal toplantı merkezleri haline gelmiştir.

İslamiyet'ten önce, Orta Asya'da Türklerin yaşam biçimi içerisinde dinsel inançlar doğrultusunda sağlık ve tıp konuları kendine özgü bir yere sahipti. Ortaçağ öncesi Türklerde tedavi ile uğraşanlar iki grupta değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki dinsel-büyüsel tedaviler yapan ve "Kam" ya da "Baksi" denen şamanlar, ikincisi ise "otacı", "emci" ya da "ata sagun" adı verilen ilaç ve daha başka maddelerle tedavi eden hekimler idi. İslamiyetin kabulü ile birlikte Türk toplumlarında "Arap Tıbbi" etkisi görülmeye başlandı.

Orta Çağ

Bu devir tıbbına Arap Tıbbi ya da İslam Tıbbi da denmektedir. Arap Tıbbi Araplara ait tıp anlamında değil, Arapça'nın bilim dili olarak kullanıldığı tıp anlamına gelmektedir.

İslam dininin ortaya çıkışıyla tarihin parlak dönemlerinden biri başlamıştır. Özellikle sekiz ve on ikinci yüzyıllar arasındaki dört asırlık dönemde bilim ve felsefenin ışığı Atlas Okyanusu kıyılarından, Kuzey Hindistan ve Orta Asya'ya kadar uzanan İslam dünyasını ve oradan da ulaşılabilen tüm coğrafyaları aydınlatmıştır. Başlangıçta Hint, Mısır, İran ve Yunan kaynaklarından

yapılan çevirilere odaklanan erken İslam dönemi bilim insanları daha sonra her türlü bilim dalına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde özellikle İslam dininin ortak zemin oluşturması nedeniyle temizliğe önem verilmiştir. Koruyucu sağlık hizmetlerin yaygınlaştırılıp, sağlıkta odaklanma uygulamaları ön planda tutulmuştur. “Seyahat edin sıhhat bulun” hadisi özellikle sağlık turizmine vurgu yapan anlayışı ortaya koymaktadır.

Bugünkü kadar gelişmiş ulaşım olanaklarının olmaması nedeniyle sağlık turizmi olarak değerlendirilecek hareketler yakın coğrafi konumlar arasında gerçekleşmiştir. Yazılı kayıtlarda Roma uygarlığının çöküşünden sonra yaşanan kargaşa ve karışıklıklar nedeniyle Asya sağlık turizmi hareketliliğinin daha çok yaşandığı bölge olmuştur. Asya’da sağlık hizmeti sunan bölgelerde tapınakların etrafına yerleşik tedavi ortamları yerini klinik tedaviler uygulayan hastaneler ya da darüşşifalar olarak adlandırılabilir merkezler almaya başlamıştır. Bu dönemde Japonya’da “onsen” adı verilen mineral kaynakların tedavi edici özellikleri sebebiyle bütün ülkede kullanımı yaygınlaşmıştır. Ortaçağın tamamını etkileyen uzun savaş dönemlerinde savaşlardan sonra tedavi olmak için askerler sıcak su kaynaklarının olduğu yerlere gitmeye başlamışlardır.

Bu dönemde Endülüslü Emevi Devleti (765-1031) Fas, Kurtuba ve Gırnata Üniversitelerini kurup, batıya ilim ve tıbbın yayılmasını sağlamıştır. Dünya üzerindeki ilk modern üniversite Fas’ın Fez şehrinde bulunan Kayrevan Üniversitesi olmuştur ve 859 yılında kurulmuştur. Bunu takip eden dönemde Avrupada yapılan ilk Tıp Fakültesi olarak Kurtuba’da büyük ve mükemmel bir tıp fakültesi kurulmuştur. Avrupada kurulu ülkelerin kralları ve devlet adamları, tedavi için Kurtuba’ya gelişleri bugünkü anlamıyla tam bir sağlık turizmi hareketliliğidir.

O günün olanaklarıyla tam teşkilatlı ilk gerçek hastane Bağdat’ta 8. yüzyılda Halife Harun Reşid tarafından kurulmuştur. İslam tıbbının yükseliş devrinin ilk merkezi olan bu hastane daha sonra yapılan İslam hastanelerine modellik etmiştir. Mısır’da 13. yüzyılda Memlük Sultanı Kıpçak Türkü Mansur Kalavun tarafından eski bir Fatimi sarayından bozma olarak inşa ettirilen Mansuri Kalavun Hastanesidir. Hastane çeşitli hastalıklar için bölünmüş farklı koşullarıyla, kadın ve erkekler için ayrı bölümlerinde yüzlerce yataklı olarak yapılandırılmıştır. Bu hali ile kliniklere ayrılmış hastane mimarisinin ilk temeli atılmıştır. Ayrıca ders salonları, kütüphanesi, camisi ve yönetim büroları olan hastane bugün de faaliyetini sürdürmektedir. Bu hastane Kahire’ye o dönem koşullarında ulaşabilen sağlık turistlerinin yakın coğrafyadaki en önemli merkezi olarak yıllarca hizmet etmiştir.

Ortaçağ sağlık hizmetlerinde müslüman bilim adamlarının ve medeniyetlerinin yabancılara da hizmet veren sağlık merkezleri kurduğu dönemdir. Endülüslü sayesinde bugünkü İspanyadan Babür İmparatorluğu’nun bugünkü Hindistan’ına kadar her bölgede darüşşifalar, maristanlar, bimarhaneler ve şifahaneler kurulmuştur. İbn-i Sina, Er-Razi, Al-Cezeri bu dönemin bilinen en büyük tıp alimleridir. Tüm dünya da sağlık hizmetine olan talepler müslüman ülkelerdeki sağlık merkezi olarak adlandırılacak tesislere doğru olmuştur. 1206 yılında Anadolu’nun ilk tıp fakültesi olarak kabul edilen Gevher Nesibe Darüşşifası ve Tıp Medresesi inşa edilmiş ve yakın coğrafyanın sağlık cazibe merkezi olmuştur.

Türklerin Anadolu’ya yerleşmeden önceki yaşamlarında sağlık örgütleri arasında Şam’da, Musul’da ve Halep’te çeşitli isimler altında yaptırılan hastaneler vardır. Bu tesisler Semerkant’tan, Yemen’den hastaları ağırlayarak sağlık turizmi hizmeti vermekteydiler. Anadolu Selçuk Devleti’nin yıkılması üzerine kurulan Anadolu Beylikleri de bu Selçuklu tesislerini benimseyip yaşattıkları gibi, bunlara cüzzamhaneler ve körhaneler gibi sağlık tesisleri ile kaplıcalar eklemişlerdir.

Rönesans Dönemi

İslam dünyası kurduğu uygarlık ve bilimsel ilerlemeler sayesinde Orta Çağ'da yeryüzünün en güçlü ve en saygın topluluğu haline gelmiştir. Hıristiyan dünyası bu üstünlüğün kökeni ve nedenleri konusunda doğru bir yönelim ile özellikle on ikinci yüzyılın ikinci yarısında Arapçadan Latince'ye yoğun bir çeviri faaliyeti içine girmiş ve birçok Arap bilim, felsefe ve tıp eserini Latince'ye kazandırmışlardır. Bu Avrupa'yı Orta Çağ'dan ayırdı yani karanlık çağı sona erdirdi. Avrupa bu uyanıştan aldığı hızla Rönesans'a ulaştı ve batı uygarlığı bunun üzerinde temellendi.

14. Yüzyıldan 17. Yüzyıla kadar olan Rönesans dönemi yalnızca Avrupa ve İngiltere'de sanat ve kültürün yeniden doğuşuna sahne olmuş bir dönem değil, aynı zamanda da sağlık turizminin geliştiği bir dönemdir. Bugünkü Fransa Sular Kasabası olarak bilinen bir köy, 1326 yılında demir zengini sıcak su kaynaklarının bölgede keşfedilmesinden sonra bütün Avrupa'nın en ünlü sağlık merkezi olmuştur. Rus Çarı I. Petro ve yazar Victor Hugo gibi önemli şahsiyetler bu tesisleri ziyaret etmişler ve bölgenin cazibe merkezi olmasını sağlamışlardır. Kökünü Romanların "Salude Par Aqua" ya da "Salus Per Aquam" yani "sudan gelen sağlık" deyişinden alan "SPA" kelimesi ilk kez bu köy için kullanılmaya başlamıştır.

16. Yüzyılda Avrupa'nın üst zengin tabakası eski Roma banyolarını yeniden canlandırılarak, SPAlar içeren St. Mortiz, Ville d'Eaux, Baden Baden, Aachen ve İngiltere'deki Bath gibi turistik kasabalar sağlık merkezleri olarak insanların bugünkü anlamda sağlık turizmi hareketliliğine dahil olmuştur.

Bu dönem sağlık tesislerinin o günkü şartlarla kurulduğu bölgeler yine müslüman bilim adamlarının yaşadığı şehirler olmuştur. Batıda termal su kaynaklarında şifa aranırken bu dönemi peşinden sürükleyen Osmanlı İmparatorluğunda önemli sayıda darüşşifa hizmet vermekte idi.

Rönesans Sonrası Dönem

Rönesans döneminin sonlarına doğru, bütün Avrupadan asilzadeler temizlenmek ve tedavi olmak için Bath'a gitmeye devam etmişlerdir. 1700'lerde, Bath İngiltere'de bir lağım sistemine sahip olan ilk ve tek şehirdi. Sağlık turizmi sebebiyle gelen Avrupalı aristokratların ilgisinin devam etmesini sağlamak adına yayalar için kaldırımlar yapılmış, ticareti daha uzun saatler sürdürmek için sokaklar ışıklandırılmış, oteller ve restoranlara bazı standartlar getirilmiştir. Belli bir düzeyinin üzerinde geliri ve ulaşım imkanı olan hemen herkesin sağlık bulmak adına Bath şehrini ziyaret ettiği bir sağlık turizmi dönemi Avrupada yaşanmıştır.

Yeni Dünya'nın keşfi Avrupadaki sağlık yolcularına yeni duraklar gelişmesine yol açmıştır. Bu dönemde Uzakdoğu ve Hindistan adeta yeniden keşfedilmiş ve o bölgelerde sağlık bulmak adına seyahatlere insanlar katılmıştır. 1600'lerde İngiliz ve Hollandalı koloniler mineral su kaynaklarının yakınlarında ahşap kabinler inşa etmeye başlamışlar ve bunları sağlık amaçlı kullanmışlardır.

Bu dönemde İslam dünyasında tıbbın merkezleri olarak İstanbul, Bursa, Budin-Peşte (Budapeşte), Bağdat darüşşifaları, kaplıcaları ile yakın ve uzak coğrafyaların sağlık turizmi merkezleri olmaya devam etmiştir. 18. ve 19. Yüzyılda Avrupalılar ve Amerikalılar dünyanın uzak köşelerine verem gibi hastalıklara çare bulmak amacıyla gitmeye devam ettiler.

1900'lerden Günümüze Sağlık Turizmi

Bu zaman diliminde A.B.D. ve Avrupa artık ticari ve endüstriyel merkezler olmanın yanı sıra, Dünya'nın sağlık bakım merkezleri de olmuşlardır. Ancak sağlık hizmeti amaçlı yolculuklar zenginlerin faydalanabileceği bir kavram olarak devam etmiştir.

1933 yılında Amerikan Tıp Uzmanları Heyeti (ABMS) kurulmuş ve ABD'deki tıp uzmanlığı dernekleri için şemsiye örgüt olmuştur. ABMS tarafından geliştirilen eğitimsel ve profesyonel politikalar dünya çapında bir çoğu bugün de kullanılan standartların temelini oluşturmuştur. Bu standartlar o zaman başlayan ve bugün de devam eden ABD'ye doğru sağlık turizmi hareketliliğinin gerekçesidir.

1960'lardan sonra Hindistan önemli bir durak haline gelmiştir. Amerika ve İngiltere'nin sosyetesini cezbeden hippie (hippie, çiçek çocuk, flower child) hareketi ilerleyerek yoga ve ayurvedik tedavinin yeniden keşfedildiği bir sağlık turizmi endüstrisine dönüşmüştür.

Gelişen teknoloji ve yaşanan tıbbi bilimsel ilerlemeler sağlık hizmetlerinin maliyetinin çok artmasına neden olmuş ve 1980'ler ile 1990'larda ABD'li hastalar Orta Amerika'da dış tedavisi görmek gibi sınır ötesi seçenekleri tercih etmeye başlamışlardır. ABD sağlık sisteminin düzeyi nedeniyle gelen hastaların daha fazla olduğu bu dönemde kendi vatandaşlarının ülke dışında çözüm aradığı bir dönemde yaşamıştır ve bu dışa doğru akım artarak günümüze kadar devam etmektedir.

1994 yılında, ABD kökenli hastaların tedavi için gittikleri sağlık tesislerinin kendilerince belirlenmiş uluslararası standartlara uyup uymadıklarını kontrol etmek ve uymalarını sağlamak için JCI Akreditasyon Kuruluşu kurulmuştur.

1997'deki Asya ekonomik krizi ve Asya'daki paraların değerini kaybetmesi sonucunda bu ülkelerin devlet yetkilileri turizmle birlikte önemli bir gelir potansiyeli gördükleri sağlık turizmini geliştirmek için ciddi reklam kampanyaları başlatmışlardır. Bu çabalar Tayland'ın kısa sürede plastik cerrahi için tercih edilen bir merkez haline gelmesi ile vermeye başlamıştır. Hükümetlerin yönlendirmesi ile Tayland, Singapur ve Hindistan gibi sağlık turizmi tesisleri JCI akreditasyonlarıyla gelişmiş ülkeler için meşru ve fiyatlarıyla cazip merkezler haline gelmiştir. Böylece sağlık turizmi hareketliliğinde batı aleyhine geri döndürülemez süreç başlamıştır.

Bu süreç 2008 yılında ABD merkezli bazı sigorta şirketlerinin sağlıkta dış kaynak kullanımını göz önünde bulundurmaya başlaması ve üyelerine acil olmayan işlemleri ve ameliyatları başka ülkelerde yaptırmaya imkân sunmaya başlaması ile nihai noktasına ulaşmıştır.

Bundan sonraki basamak ise tüm ülkeler ve sağlık sigortaları tarafından sınır ötesi sağlık hizmeti masraflarının "akredite sağlık tesisi olmak koşuluyla" kabul edildiği dönem olacaktır.

